

В. В. Ворожбіт-Горбатюк

ЕФЕКТИВНЕ НАВЧАННЯ – ПЕДАГОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ І ТРАДИЦІЇ

У статті автором порушено актуальну для сучасного вчителя проблему ефективності навчання. Поняття ефективного навчання автор трактує як цілеспрямований процес послідовного опанування учасником освітнього процесу дидактичного матеріалу відносно завершеними частинами на рівні осмислення, розуміння, розвитку на цій основі певних особистісних якостей, здатності використовувати засвоєний матеріал в новій ситуації.

На підставі логіко-системного аналізу зроблено висновок про те, що ефективність у навчанні передбачає синтез навчальних цілей і особистісного прогресу. Тому автором запропоновано алгоритм формування змісту освітньої компоненти: 1. Чітке визначення навчальних цілей. 2. Чітка візуалізація очікуваного результату як синтезу навчальної продуктивності і особистісного розвитку. 3. Формування навчального контенту (які знання і навички потрібні для досягнення поставленої мети, які форми методи навчання використати).

Для забезпечення ефективного навчання важливими є умови: вивчення рівня академічних досягнень аудиторії, в якій перебуває учень; дослідження дитини (рівень довірливої уваги, інших мисленевих процесів, мотивації); поєднання навчання і праці, створення академічно цінного інформаційного простору, реалізація принципу складності і доступності, підтримка бажання учня бути помічником учителя, експертом, критиком, систематиком тощо.

У статті схарактеризовано принципові моменти ефективного навчання: цілеспрямованості, конструювання змісту навчання в частини-модулі, позитивної мотивації, системності, колаборації з академічною спільнотою, громадськими просвітницькими організаціями, інтелектуальними заходами.

У статті охарактеризовано інструменти ефективного навчання: шлях героя, прийом помилки, вивчення реальних феноменів, елементи екосистеми навчання, метод В. Діснея, ментальні карти, технологія трьох «П» (процес-проблема-програма), взаємне і самооцінювання.

Зазначено, що перспективним напрямом розроблення проблеми ефективного навчання є використання практик Дж. Гордона з використання методів синектики у створенні освітньої продукції.

Ключові слова: *здобувач, екосистема навчання, ефективність, інновації в освіті, ментальні карти, особистість, освітня компонента, педагогічна освіта, учитель.*

Vorozhbit-Horbatiuk V. V. Effective learning - pedagogical innovations and traditions. In the article the author raises the problem of teaching efficiency, which is relevant for a modern teacher. The author interprets the concept of effective learning as a purposeful process of consistent mastering of didactic material by a participant of the educational process in relatively complete parts at the level of comprehension, understanding, development on this basis of certain personal qualities, ability to use mastered material in a new situation.

Based on the logical-system analysis, it is concluded that the effectiveness of learning involves the synthesis of learning goals and personal progress. Therefore, the author proposed an algorithm for forming the content of the educational component:

1. Clear definition of educational goals.
2. Clear visualization of the expected result as a synthesis of educational productivity and personal development.
3. Formation of educational content (what knowledge and skills are needed to achieve the goal, what forms of teaching methods to use).

To ensure effective learning, the following conditions are important: studying the level of academic achievement of the audience in which the student is; research of the child (level of arbitrary attention, other thought processes, motivation); combination of study and work, creation of academically valuable information space, realization of the principle of difficulty and accessibility, support of the student's desire to be a teacher's assistant, expert, critic, systematist, etc.

The article describes the main points of effective learning: purposefulness, construction of learning content in the module part, positive motivation, system, collaboration with the academic community, public educational organizations, intellectual activities.

The article describes the tools of effective learning: the hero's path, error reception, study of real phenomena, elements of the learning ecosystem, Disney's method, mental maps, technology of three "P" (process-problem-program), mutual and self-evaluation.

It is noted that a promising area for developing the problem of effective learning is the use of J. Gordon's practices in the use of synectics in the creation of educational products.

Key words: applicant, learning ecosystem, efficiency, innovations in education, mental maps, personality, educational component, pedagogical education, teacher.

Вступ. Процвітання нашої держави, утвердження високих позицій у світовій академічній і професійній спільноті, підтвердження статусу інноваційної відкритої демократичної країни багато в чому залежить від освітян, педагогів. Якісна освіта, ефективне навчання є рушійним індикатором успіху наших громадян, держави в цілому у світовому вимірі (Vseukrainskyi forum «Ukraine 30. Osvita i nauka», 2021). Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди уже третє століття є флагманом підготовки

успішних, вмотивованих, педагогів – фахівців, які глибоко на рівні новітніх наукових досягнень знають свій предмет, вміють навчити його ефективно, з любов'ю до людини творять відкритий комфортний безбар'єрний освітній простір.

Сковородинівська спільнота конструктивно поєднує кращі традиції з інноваційними технологіями. Ми реалізуємо програму якісної педагогічної освіти в умовах викликів і всесвітньої пандемії, і в контексті прогресування глобального руху технологізації та творення екосистеми на рівні глокалізації. З 2021 – 2022 навчального року в Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди реалізується обов'язкова освітня компонента циклу загальної підготовки – інноваційна педагогіка (обсягом 6 кредитів ЄКТС) (*Osvitno-profesiini prohramy pidhotovky zdobuvachiv drugoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity 2021 roku, 2021*).

Ця дисципліна синтезує інновації і традиції у визначенні цільових, змістових орієнтирів освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, розкриває стратегічні пріоритети щодо створення безпечного безбар'єрного освітнього простору, дає змогу здобувачам – майбутнім учителям закладів загальної середньої освіти опанувати інноваційні технології, форми і методи ефективного навчання.

Мета та завдання. *Метою статті* визначено: конкретизувати поняття ефективного навчання через призму змісту освітньої компоненти інноваційної педагогіки, визначити умови і представити алгоритм організації ефективного навчання, окреслити відповідний методичний інструментарій, який опановують майбутні учителі закладу загальної середньої освіти.

Методи дослідження. *Методи і процедура дослідження:* після визначення теми і мети дослідження було використано метод анкетування здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, факультет іноземної філології денна і заочна форми навчання. Всього в опитуванні за допомогою гугл-форми взяли участь 72 респондента. Опитування дозволило визначити рівень осмисленого розуміння ключових категорій із навчальної дисципліни «Інноваційна педагогіка», значимість партнерства в досягненні ефективності навчання. Метод контент-аналізу продуктів самостійної індивідуальної і групової роботи за робочою навчальною програмою зазначеної дисципліни дав змогу з'ясувати міру опанування здобувачами змістовими аспектами інноваційної педагогіки. Прикінцевий етап розроблення дослідження передбачав аналіз, систематизацію і узагальнення отриманих результатів емпіричної розвідки, формулювання висновків і визначення перспектив подальшої розробки заявленої проблеми.

Результати. У результаті опитування здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, аналізу продуктів навчально-пізнавальної діяльності під час опанування ними освітньої компоненти «Інноваційна педагогіка» визначено сутнісні ознаки ефективного навчання, а саме: це цілеспрямований процес послідовного опанування учасником освітнього процесу дидактичного матеріалу відносно завершеними частинами на рівні осмислення, розуміння, розвитку чітко визначених якостей особистості, її здатності використовувати засвоєний матеріал у новій ситуації.

В опитуванні використано види питань: відкриті (передбачали доцільні відповіді на запитання); закриті (до запитань запропоновано варіанти готових відповідей на вибір опитуваного); напіввідкриті (крім обрання однієї із запропонованих відповідей, можна висловити власну думку).

Програма опитування:

1. Інноваційна педагогіка це: інновації у теорії навчання і виховання, зміни мети і змісту освіти, нове у формах і методах навчання, нові персоналії в освіті, нове у визначенні права на освіту, нове в матеріально-технічному забезпеченні.

2. Учитель – інноватор виконує ролі наставника, партнера, друга і компаньйона, тренера.

3. Яким чином учитель отримує інформацію про способи інноваційного навчання?

4. Які принципи інноваційної педагогіки забезпечують ефективність навчання сучасної особистості?

5. Інноваційний підхід в оцінці навчальних цілей це: мозковий штурм, шість капелюхів, петля комунікації, техніка SMART, GROW.

6. Які компетентності здобувачів освіти свідчать про ефективність навчання?

7. Продовжити речення: «Ефективне навчання в моєму баченні – це...»

8. Продовжити тезу: «На заняттях з інноваційної педагогіки я опанував/ла такі ефективні технології і методи навчання: ...».

Ключовою умовою ефективного навчання респондентами визначено педагогічне партнерство. Таке партнерство синтезує навчальні цілі і особистісний прогрес. Для забезпечення цієї умови доцільно скоординувати спільні зусилля учасників освітнього процесу на: вивчення рівня академічних досягнень аудиторії, в якій перебуває здобувач, дослідження особистості здобувача (рівень довільної уваги, інших мисленевих процесів, мотивації тощо), включення усіх учасників навчання в навчання і працю, інформування про актуальне в науці, підтримка бажання здобувача бути помічником, експертом, критиком, систематиком у навчанні.

Стабільний тонус навчального партнерства забезпечують технології і техніки навчання, які використовують за принципом складності і доступності, харизматичність викладача, його приклад інтелект-дозвілля.

Під час розроблення навчальної програми з дисципліни «Інноваційна педагогіка» (Kafedra osvitolohii ta innovatsiinoi pedahohiky KhNPU imeni H. S. Skovorody, 2021) розробники керувалися ідеєю практичного втілення, власне, основоположних ідей інноваційності: партнерства і паритетності.

Під час опитування респонденти акцентували увагу саме на ролі партнера сучасного педагога (діаграма 1).

Діаграма 1. Які ролі виконує учитель – інноватор?

Партнерство як інновація в педагогіці і практиці навчання передбачає взаємодію учасників освітнього процесу з метою створення сприятливих умов для саморозвитку всіх суб'єктів, створення ситуацій успіху. Компетентність педагогічного партнерства передбачає командну роботу з фахівцями, експертами, стейкхолдерами, зацікавленими в якості освіти особами. Така командна робота організується з використанням ресурсів когнітивного компоненту педагогічної діяльності для забезпечення якості вищої педагогічної освіти. Паритетність у здійсненні педагогічної діяльності за таких умов є по суті паритет («від латинського слова *paritas* – це рівноцінність двох або кількох цілей, факторів, коштів, рівність прав і обов'язків») (Нгуєгов, 2004). В ефективному навчанні паритетність передбачає зміщення акцентів у плануванні: відхід від наявності жорсткого плану з поступовим залученням до обговорень і прийняття рішень усіма учасниками навчального процесу. Зауважимо, що паритетність у

педагогіці означає рівність, рівноцінність, але не однаковість. Здобувачі можуть брати участь в обговоренні і прийнятті рішень будь-якого етапу розроблення і втілення навчальної програми освітньої компоненти.

Паритетність як педагогічний принцип передбачає в організації і формах роботи суб'єкт-суб'єктні взаємодії, врахування особистісних стилів спілкування, ритму діяльності, світоглядних, культурних життєвих цінностей кожного учасника педагогічного процесу. Це можливо, за визнання цінності індивідуальної освітньої траєкторії кожного здобувача.

Під час розроблення навчальної програми інноваційної педагогіки досліджувалося абітурієнтське коло на рівні здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, зацікавлених осіб. У результаті були визначені три пріоритетні позиції, за якими здобувачі оцінювали ефективність навчання: 1 – чіткість у формулюванні навчальних цілей за технологією SMART, 2 – можливість візуалізувати (конкретизувати) очікуваний результат, 3 – формування навчального контенту здійснювати суворо з огляду на цілі і очікувані результати (які саме знання і навички потрібні для досягнення поставленої мети, які форми методи навчання використати тощо).

Інноваційне в педагогіці стимулює новаторські зміни у теорії навчання і виховання (89,9%), нововведення у формах і методах навчання (88,9%), зміни мети і змісту навчання (50,8%), новації у матеріально-технічному забезпеченні (38,1%).

Ключовим у розуміння ефективності навчання здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти визначили: відтворюваність у конкурентних умовах, оптимальність співвідношення результатів й витрат часу, зусиль, гарантування досягнення чітко визначеного результату навчання, узгодженого з освітнім стандартом.

Цікаві висновки отримали в результаті наданої здобувачам пропозиції ранжувати принципові моменти ефективного навчання. Зокрема, було сформовано таку послідовність принципів. *Цілеспрямованості*. Чітка навчальна мета, в якій конкретизовано очікуваний результат і прогнозований шлях її досягнення. *Конструювання змісту навчання*. Зміст і сам процес навчання угрупований у відносно завершені лаконічні частини-модулі, які здобувач за потреби самостійно може комбінувати. *Позитивної мотивації*. Вмотивований здобувач, який сам процес навчання сприймає позитивно, ініціативно. *Сприятливі умови навчання*. *Системності*. Логічна послідовність індивідуальних, групових, фронтальних навчальних взаємодій, використання колаборацій з академічною спільнотою закладів освіти, громадськими просвітницькими організаціями, інтелектуальними заходами на рівнях: районному, регіональному, національному, міжнародному. Співпраця на рівні

«педагог – здобувач – громада». *Практичної спрямованості навчального процесу.* Докладання зусиль (складність і доступність), бажання і можливість перевірити на практиці, діяльна участь у конструюванні змісту індивідуальних і групових завдань, персоналізація, відсутність шаблону. *Принципи комунікативного менеджменту:* оптимальної самостійності учасників, єдності інтересів особистості і закладу освіти, цінності дисципліни і стабільних умов навчальної діяльності, готовності до інновацій, неперервності тощо.

Інновації в організації ефективного навчання, з точки зору здобувачів, які опанували цикл загальної педагогіки, розуміються як комплекс інноваційного і традиційного в творчій інтерпретації.

Обговорення. В результаті опрацювання тем освітньої компоненти інноваційної педагогіки здобувачами обрано найактуальніші інструменти ефективного навчання з-поміж розмаїття презентованих у змісті курсу, додатковій навчальній літературі, інформаційних ресурсах Прометеус, Освіторії, НУШ тощо. Зокрема, головну увагу приділено опорі на загальнонавчальні уміння і навички (значний пріоритет надано технікам швидкочитання, розвитку дрібної моторики рук, критичного мислення, екології інформаційного простору, прийомам забезпечення комфорту і безпеки комунікування учасників навчального процесу). Цікаво відмітити, що 76,9% респондентів визначили використання прийому помилки як базису позитивної мотивації до навчання. Ймовірно, така позиція пояснюється філологічним спрямуванням педагогічної освіти, оскільки уміння працювати над помилками – гарантування ефективності у вивченні мови.

З-поміж актуальних методик інноваційного навчання, які забезпечують ефективність, виділено такі: шлях героя (сторітелінг), опора на виявлення і розуміння феноменів реального життя, техніки, що забезпечують культуру навчання або екосистему навчання (звернено увагу здобувачів на те, що навчання – це не ZOOM, наприклад, важливо не лише вміти використовувати застосунки, але й розуміти, враховувати їхні сценарії з дидактичною метою), скаффолдінг чи технологія навчання з опорою, перевернутий клас, метод В. Діснея, концептуальні (ментальні) карти. Вперше здобувачі були ознайомлені з технологією «3 П» (процес-проблема-програма), яка має значні ресурси ефективності. Усі опитані зазначили про необхідність чітких, але розмаїтих способів оцінювання, зрозумілих критеріїв оцінювання, стимулювання взаємного і самооцінювання.

У використанні зазначених технік, методів і прийомів виразно прослідковується дотримання логіки «конусу навчання» Едгара Дейла (малюнок 2) (Konus navchannia Edhara Deila, n. d.).

Малюнок 2. Конус навчання Е. Дейла

Цікаво, що здобувачі, які брали участь в опитуванні, продемонстрували глибоку обізнаність із кращих фактів в історії і сьогоденні світової навчальної практики. Так, респонденти зазначили про актуальність використовувати з метою забезпечення ефективності навчання рекомендації Й. Песталоцці: уміти композиціонувати сили знання (схильності зовнішнього та внутрішнього споглядання), сили вміння (задатки до всебічного розвитку тіла), сили душі (задатки любити, соромитися і володіти собою) (Khrestomatiia z istorii pedahohiky, 2011).

Елемент розвивальний в ефективному навчанні отримав аналогію з рівнями розвивального навчання за А. Дістервегом: І - відчуття (чуттєве пізнання), коли духовна діяльність пов'язана із зовнішнім збудженням; ІІ - ступінь раціонального пізнання (мислення, його розвиток, творча уява); ІІІ - ступінь самодіяльності (творчості) (Khrestomatiia z istorii pedahohiky, 2011).

Схвалення отримали ретроспектовані пропозиції щодо навчальних проєктів (Дж. Дьюї, С. Шацький) (Istoriia pedahohiky, 2008), практики академічної соціалізації дитини і її батьків за П. Блонським (Istoriia pedahohiky, 2008), система перспектив за А. Макаренком: завтрашня радість → середня перспектива як успіх у навчанні → далека перспектива віддячити тим, хто тебе навчив (Istoriia pedahohiky, 2008).

Висновки. Проведене емпіричне дослідження засвідчило, що тематика освітньої компоненти інноваційної педагогіки в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди сформована актуально, за

активної участі здобувачів вищої освіти. Структурно і процесуально інноваційна педагогіка розкриває нові методичні інструменти і ресурси традиційних напрацювань світових і українських освітян.

Перспективним напрямом подальшого розроблення проблеми ефективного навчання, на наш погляд, є розроблення спецкурсу з критичного мислення з використанням практики уроків мислення серед природи В. Сухомлинського – думати про свої думки, аналіз конкретних ситуацій, метод аналогій. Доцільним є розроблення методичних кейсів динамічного навчання (воркшоп, проєкт) Перл Рок Кейн, професорки педагогіки Інституту педагогіки (Teachers College) Колумбійського університету. В контексті забезпечення ефективного навчання варто приділити увагу узагальненням Дж. Гордона щодо використання методів синектики для побудови логічної опори створення освітньої продукції. З позицій педагогічного партнерства як базового поняття ефективного навчання, доцільно більш широко розкрити ідеї модерації (К. Klebert, Е. Schreder, W. Straub), зосереджені на конкретній проблемі, орієнтовані не на конкуренцію, а на кооперацію, які виключають формальний контроль та оцінку, містять способи групової діяльності, створюють психологічно комфортні умови для суб'єктів професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

- Всеукраїнський форум «Україна 30. Освіта і наука» 31.05.2021. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/vseukrayinskij-forum-ukrayina-30-osvita-i-nauka-sergij-shkarlet-prezentuvav-koncepciyu-prezidentskogo-universitetu>
- Григоров О. Паритетний принцип. Українська дипломатична енциклопедія : У 2-х т. К.: Знання України, 2004. Т.2. 812 с.
- Історія педагогіки [Навчальний посібник]. Х., 2008. С.116-157.
- Кафедра освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kaf-pedagogy-hnpu.com/>
- Конус навчання Едгара Дейла [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://fsp.kpi.ua/ua/piramida-navchannya-edgara-dejla/> (21.09.2021)
- Освітньо-професійні програми підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти 2021 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://smc.hnpu.edu.ua/node/43>
- Хрестоматія з історії педагогіки : в 2-х т. Х. : ХНАДУ, 2011. Т.1-2.

REFERENCES:

- Hryhorov, O. (2004) Parytetnyi pryntsyp. Ukrainska dyplomatychna entsyklopediia [Parity principle. Ukrainian diplomatic encyclopedia] : U 2-kh t. K.: Znannia Ukrainy. T.2. 812 s. (in Ukrainian).
- Istoriia pedahohiky (2008) [History of pedagogy]. Kharkiv, S.116-157. (in Ukrainian).
- Kafedra osvitolohii ta innovatsiinoi pedahohiky KhNPU imeni H. S. Skovorody (2021) [Education and Innovative Pedagogy Department, Kharkiv Hryhoriy Skovoroda National Pedagogical University]. URL : <https://www.kaf-pedagogy-hnpu.com/> (in Ukrainian).
- Khrestomatiia z istorii pedahohiky (2011): v 2-kh t. [A textbook on the history of pedagogy]. Kharkiv : KhNADU, T.1-2 (in Ukrainian).
- Konus navchannia Edhara Deila [Edgar Dale's learning cone] (n. d.) URL : <https://fsp.kpi.ua/ua/piramida-navchannya-edgara-dejla/> (21.09.2021) (in Ukrainian).
- Osvitno-profesiini prohramy pidhotovky здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти 2021 року [Educational and professional training programs for applicants for the second (master's) level of higher education in 2021] (2021). URL : <http://smc.hnpu.edu.ua/node/43> (in Ukrainian).
- Vseukrainskyi forum «Ukraina 30. Osvita i nauka» 31.05.2021. [All-Ukrainian Forum "Ukraine 30. Education and Science"]. (2021). URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/vseukrayinskij-forum-ukrayina-30-osvita-i-nauka-sergij-shkarlet-prezentuvav-koncepciyu-prezidentskogo-universitetu> (in Ukrainian).

Інформація про автора:

Ворожбіт-Горбатюк Вікторія Вікторівна,
ORCID: <https://0000-0002-5138-9226>,
професор, доктор педагогічних наук,
професор кафедри освітології та
інноваційної педагогіки Харківського
національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди, вул. Валентинівська,
2, м. Харків, Україна 61000

e-mail: gorbatykvv@ukr.net

Information about the author:

Vorozhbit-Horbatyuk Viktoriia Viktorivna,
ORCID: <https://0000-0002-5138-9226>, Dr. hab.
in Pedagogy, Professor, Professor of the
Department of Education and Innovative
Pedagogy of H. S. Skovoroda Kharkiv National
Pedagogical University, Valentynivska, street,
2, Kharkiv, Ukraine, 61000

e-mail: gorbatykvv@ukr.net

Цитуйте цю статтю як: Ворожбіт-Горбатюк В. В. Ефективне навчання – педагогічні інновації і традиції. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2021. № 51. С. 57–66. DOI: 10.34142/23128046.2021.51.06

Дата надходження статті до редакції: 17.09.2021

Стаття прийнята до друку: 28.09.2021